

Hudební folkloristika a etnomuzikologie v českých zemích

AHV110146

Cyklus hostujících přednášek pracovníků Etnologického ústavu AV ČR

Garant: Vít Zdrálek

Kontakt: vit.zdralek@ff.cuni.cz

čas konání: středa 10:50-12:25

Anotace

V případě „Hudební folkloristiky a etnomuzikologie v českých zemích“ nejde o klasický kurz, ale o cyklus hostujících přednášek. Kurz se realizuje díky grantu na spolupráci mezi Etnologickým ústavem AV ČR a Ústavem hudební vědy FF UK. Studentům a dalším zúčastněným kurz nabídne jedinečnou příležitost seznámit se s aktuálním bádáním téměř celé etnomuzikologické sekce EÚ AV ČR. Toto pracoviště se (s pauzami vynucenými politickými okolnostmi) zaměřuje na tradiční a lidovou hudbu českých zemích již od počátku 20. století. Jejich společným východiskem je středoevropská tradice hudební folkloristiky a odtud proto pochází i název kurzu. Cílem je formou obvykle dvouhodinových sond studentům představit několik oblastí hudebně-folkloristického výzkumu u nás a přiblížit jim tento způsob tázání a metody práce. Všem zúčastněným by měl kurz v neposlední řadě přinést užitek ze společných setkání a diskusí.

Metody výuky

Výuka bude probíhat formou hostujících přednášek. Na konci každé přednášky bude deseti až patnácti minutový prostor pro diskusi, jíž by se měli pravidelně aktivně účastnit všichni studenti a jíž se budou účastnit také další přítomní přednášející.

Z literatury doporučené přednášejícími si studenti po předchozí konzultaci s garantem předmětu vyberou **2 texty** – kapitoly v knize, články v časopise, sborníku apod. – které **písemně kriticky shrnou**. Studenti si vybírají texty od dvou různých přednášejících na různá témata.

Rozsah jednoho kritického shrnutí se musí pohybovat mezi 3-4 stranami A4 (ne méně, ne více) s obvyklým formátováním (odpovídajícím např. Times New Roman, velikost písma 12, řádkování 1,5, okraje 2,5 cm).

Obě shrnutí studenti odevzdají **vytištěné** na poslední přednášce **2. 1. 2013** a elektronické verze pošlou zároveň **e-mailem** na adresu vit.zdralek@ff.cuni.cz.

Kurz uzavře **společná diskuse formou kolokvia** v prvním týdnu zkuškového období a **zkouška**.

Požadavky ke zkoušce

Pravidelná docházka (maximálně 3 absence za semestr) a aktivní účast v diskusi: 10%

Včasné odevzdání kritických shrnutí v odpovídající kvalitě: 50%

Aktivní účast v závěrečné diskusi 2. 1. 2013: 10%

Zkouška a pohovor nad kritickými shrnutími: 30%

Pro úspěšné absolvování je nutné splnit všechna kritéria a celkem dosáhnout minimálně 70%.

Rozvržení přednášek

změna programu vyhrazena

3. 10.

Úvod do kurzu

Vít Zdrálek: Ne-politika hudebního výzkumu: Historické kontexty jedné sbírky fonografických etnografických nahrávek

Na příkladu vzniku a osudů sbírky fonografických etnografických nahrávek v Knihovně ÚHV FF UK, si ukážeme, jak nečekané zvraty a spojenectví mohou nastat ve vztahu mezi vědou a politikou, jenž bývá často těsnější, než jsme si ochotni připustit. Zkoumání minulosti sbírky nás zavede do Berlínského Fonografického archivu začátku 30. let 20. století a na Hudebněvědný institut Německé univerzity v Praze v letech 1930-1945. Seznámíme se s některými projekty mezioborové spolupráce napříč tehdejší nemeckojazyčným akademickým světem s přesahy do USA a dalších zemí a představíme se některé jejich protagonisty a motivace a cíle jejich počínání.

MÍŠKOVÁ, Alena. 2002. *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*. Praha: Karolinum.

NETTL, Bruno. 2002. *Encounters in Ethnomusicology: A Memoir*. Warren, Mich.: Harmonie Park Press. – dostupné v Knihovně ÚHV FF UK

ZIEGLER, Susanne. 2006. *Die Wachsylinder des Berliner Phonogramm-Archivs*. Berlin: Staatliche Museen zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz. – dostupné v Knihovně ÚHV FF UK

10. 10.

Lubomír Tyllner: Česká tradiční hudba v evropských souvislostech

Syntetická, komparačně koncipovaná přednáška, která si klade otázku, do jaké míry je tradiční hudba Evropy jednotným celkem vzájemně provázaných kultur nebo naopak originálních specifických, jedinečných, tedy neopakovatelných projevů lidové hudby v národním, regionálním nebo lokálním prostředí. V jakém postavení se v evropském prostředí ocitá česká tradiční hudba?

Walter Wiora: *Europäischer Volksgesang*. Köln 1952.

Volodymyr Hošovskij: *U pramenů lidové hudby Slovanů*. Praha 1976.

17. 10.

Zdeněk Vejvoda: K pramenům české lidové písně – kritika, edice, hudební praxe

Obraz českého hudebního folkloru konce 18. až první poloviny 20. století tvoří rozsáhlý, avšak značně různorodý soubor historických pramenů. Vedle několika solitérů – výrazných osobností typu J. Jeníka z Bratřic, K. J. Erbena, L. Kuby, Č. Holase či K. Weise – hrály důležitou roli především centrálně řízené sběratelské akce (např. 1819, 1895, 1905). Teprve vzhled do historického kontextu vzniku těchto pramenů může být východiskem k historickému i hudebně-analytickému výzkumu v tomto oboru české hudební kultury.

24.10.

Zdeněk Vejvoda: Lidová instrumentální hudba v českých zemích. Rukopisy Jiřího Hartla (1781–1849) ze Staré Paky

Proměny historických sestav lidové hudby v českých zemích lze sledovat díky různorodým zmínkám v literatuře, nečetné ikonografii a ještě vzácněji prostřednictvím melografických záznamů různé kvality a provenience. Výjimečným pramenem lidové instrumentální hudby v evropském kontextu je rukopisný sborník více než 800 tanečních melodií, které si v letech 1811–1822 zaznamenal Jiří J. B.

Hartl ze Staré Paky. Jeho životní příběh zároveň dokumentuje význam „instituce“ kantora pro kulturu českého venkova sledovaného období.

31. 10.

Daniela Stavělová: Lidová taneční kultura v kontextu národního hnutí 19. stol.

Lidová kultura sehrála v procesu českého národního hnutí svou nespornou roli; vedle lidové písně se také tanec českého venkova stal záhy jedním ze symbolů národní identity. Tématem přednášky bude zachytit způsob, jak byly v souvislosti s utvářením konkrétních tanečních typů 19. stol. patřičné symboly vybírány a jak s nimi bylo dále manipulováno v kontextu nově se formující české společnosti. Lidový taneční projev vystupuje v tomto komunikačním prostoru jako znak, jež je nositelem sdělení a napomáhá utváření tzv. semiozické situace.

Stavělová, Daniela: Polka jako český národní symbol. *Český lid* 93 (2006), č.1, s. 3-26.

_____ : Koncept národního tance: obkročák, polka sousedská. In: Daniela Stavělová – Jiří Traxler – Zdeňek Vejvoda (eds.): *Prostředí tance: hranice identity a jejich překračování*. NIPOS, Praha 2008, s. 157-186.

7. 11.

Jarmila Procházková: Janáčkovo studium lidové písně a hudby

Záměrem přednášky je postihnout charakter Janáčkovy zájmu o lidovou píseň a hudbu, který byl v základních parametrech vytvářen pod vlivem odkazu Františka Sušila a Pavla Křížkovského a následně obohacován mnohaletým studiem odborné literatury. Zásadní posun v teoretické i praktické rovině znamenaly různorodé zkušenosti získané v rámci Janáčkovy vlastní sběratelské činnosti realizované v moravských a slovenských lokalitách. Vzhledem k danému časovému prostoru budou v průběhu přednášky naznačeny souvislosti a konotace směrem do Janáčkovy kompoziční tvorby, což je samo o sobě rozsáhlé a svěbytné téma.

14. 11.

Jarmila Procházková: Fonografické akce Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku pod vedením Leoše Janáčka (1909–1912)

Přednáška bilancuje výsledky pěti nahrávacích akcí Leoše Janáčka, Františky Kyselkové a Hynka Bíma, které se uskutečnily v letech 1909–1912 v rámci činnosti Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku. Během nich byl zachycen zpěv slovenských žen z oblasti Strážovských vrchů (vč. Slatiny nad Bebravou, 1909), z oblasti Javorníků (1910) a z oblasti terčovské doliny (1910 a 1912). Moravské lokality jsou zastoupeny jedinou lokalitou, Vnorovami, kde byl zaznamenán zpěv duchovních i světských písní (1911). Přednáška také nabízí vhled do pracovní metody, která byla použita při editaci těchto zvukových dokumentů.

Janáček, Leoš. *Folkloristické dílo (1886–1927) : studie, recenze, fejetony a zprávy*. Souborné kritické vydání díla L. Janáčka, řada I, sv. 3-1. Eds. Jarmila Procházková, Marta Toncrová a Jiří Vysloužil. Brno : Editio Janáček, 2009.

Janáček, Leoš. *O lidové písni a lidové hudbě : dokumenty a studie*. Ed. Jiří Vysloužil. Praha : SNKLHU, 1955.

21. 11.

Jiří Traxler: Okruhy písní na pomezí lidovosti: 1. okruh kultovní, 2. kvazilidový, 3. dramatický. Teorie a metodologie, historie bádání a strategie výzkumných přístupů, klasifikace a typologie včetně příkladů a důležitých titulů.

Ad 1 studentská píseň, společenská a zlidovělá píseň, dělnická píseň, vojenská píseň; ad 2 kramářská píseň, pololidová píseň a pouliční zpěv, lidovkový šlágr; ad 3 zpěvní číslo v zábavním podniku, dramatické prvky v kramářské písni, kryptická píseň a parodie.

Věra Thořová – Jiří Traxler – Zdeněk Vejvoda: *Lidové písně ve sbírce Františka Homolky*. Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2011, s. 10–55.

Vladimír Karbusický: *Mezi lidovou písní a šlágrem*. Supraphon, Praha – Bratislava 1968.

Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Věcná část. Mladá fronta. Praha 2007, s. 126–127, 427–430, 952–954, 1215–1217.

Věra Svobodová: Společenské zpěvníky jako kulturní fenomén českého národního obrození. *Český lid* 3, Praha 2012.

28. 11.

Daniela Stavělová: Tanec jako součást obyčejové tradice

Tanec je neodmyslitelnou součástí tradičních obřadů a obyčejů, kde má svou nezastupitelnou funkci. Bývá součástí tzv. rituálního jazyka a je možné jej vnímat jako text, jež sděluje různé významy. Pro tento druh textu je charakteristická jeho multivokálnost, což bývá často předmětem antropologického studia tance. Smyslem přednášky bude poukázat na možnosti interpretace tanečního projevu v rámci širších souvislostí, jež utvářejí strukturu tradičních obyčejů a obřadů a přiblížit tak rovněž přístupy současné etnochoreologie.

Stavělová, Daniela: *Červená růžičko, proč se nerozvíjíš. Doudlebská masopustní koleda: tanec, identita, status a integrace*. Multimediální studie. EÚ AV ČR, v.v.i., Praha 2008.

_____: Doudlebská masopustní koleda: tanec jako text. *Národopisná revue* 16 (2006), č.1, s. 28 - 37

5. 12.

Matěj Kratochvíl: Folklorismus, revivaly a několik existencí folkloru

V průběhu 20. století se objevilo v České republice, podobně jako v jiných zemích, několik vln zájmu o lidovou kulturu, o její zachování, znovuožívání a přenášení do nových kontextů. Tyto snahy existovaly v různých podobách a do různé míry byly také spjaty s proměnami politické situace. Do jaké míry soubory, festivaly, vydavatelé sbírek či různé instituce ovlivňovaly a ovlivňují vnímání lidové hudební kultury i kulturu samotnou? Jaký je vztah mezi hudebním folklorem a jeho tzv. druhou existencí? Existuje i třetí existence?

12. 12.

Matěj Kratochvíl: Nahrávky lidové hudby před rokem 1989 a po něm

Rozvoj nahrávacího průmyslu se nevyhnul ani tradiční hudební kultuře. V poválečném Československu měl stát na vydávání monopol, což se projevilo i v tom, jak byla lidová hudba prezentována na nahrávkách. Po roce 1989 se naopak nahrávání mohlo stát záležitostí mnoha malých vydavatelství a zlevňování technologií umožnilo vydávat hudbu, která by dříve zůstala nezaznamenaná. Stala se vydavatelství součástí hudební kultury v regionech? Je terénní záznam slovenské vesnické svatby na LP socialistické firmy stejně „folklorní“ jako tancovačkové hity se syntezátorem, které si interpreti vydávají vlastním nákladem?

19. 12.

Lubomír Tyllner: Hudebně kulturní areály

Působí kulturní výměna, kontakty na vznik podobností a příbuzností v tradiční hudbě? Je hledání analogií na základě kontaktu oprávněnou metodologií nebo naopak dochází k podobnostem, aniž by došlo k výpůjčce? Je možné systematickým studiem vybraných hudebních jevů určit hudebně-kulturní okruhy (kupř. Balkánský kulturní okruh, alpský kulturní okruh), které dokáží opodstatněnost teorie difúze nebo naopak teorii lineární evoluce?

Doris Stockmann (ed.): *Volks-und Populärmusik in Europa*. Wiesbaden 1992.

Lubomír Tyllner: *Tradiční hudba. Hledání kořenů*. Praha 2010.

2. 1.

Lubomír Tyllner: Hudba v rituálu, rituál v hudbě

Projevy tradiční hudby neexistují samy o sobě, ale stávají se součástí nejrůznějších rituálů, obyčejů, zpěvních, herních a tanečních příležitostí. Některé z nich mají znakovou povahu, vyskytují se jen při jediné konkrétní situaci, při konkrétním obřadu, jehož znakem se stávají. Přednáška založená mj. na výzkumech nestinarských rituálů na Balkáně ve Španělsku, ve Středomoří aj.

Valeria Fol – Ruža Nejkova: *Ogǎn i muzika*. Sofija 2000.

Victor Turner: *Průběh rituálu*, Brno 2004.

9. 1.

Závěrečná diskuse se studenty formou kolokvia.

Literatura

Není-li literatura již uvedena u jednotlivých témat, bude průběžně doporučována na přednáškách během semestru.